

קבלת התורה והתפתחות תנ"ך

רב דניאל שטיין

א. בית אלוקים למבי"ט (שער היסודות פרק לב) - וכן אפשר שהיו ה' ספרים על שם ה' מקומות שניתנו בהם מצות התורה, הראשון הוא במצרים כמו שכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם, מצות קידוש החדש, ומצות פסח לשעה ולדורות, וחמץ ומצה, וקידוש בכורות, ומצות תפילין. השני במרה כמו שכתוב בו שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו, ואמרו חז"ל שבת ודינין במרה איפקוד. השלישי בהר סיני עשרת הדברות וכל הסמוך להם וכל הנראה להם. הד' באהל מועד דכתיב ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. החמישי בערבות מואב כדכתיב בעבר הירדן בארץ מואב וגו', בכל אחד מאלו המקומות ניתנו מצות מחודשות שלא ניתנו קודם.

ב. גמרא סנהדרין (נו, ב) - והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם.

ג. גמרא חגיגה (ו, א - ו, ב) - דתניא רבי ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד ורבי עקיבא אומר כללות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב.

ד. רש"י (ויקרא כה, א) - "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר" - מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב.

ה. חזון איש (סימן קכה) - והנה לא נאמר בסיני דין המחלל שבת ודין מגדף ופרשת נחלות וכמו שאמרו חז"ל משום שמגלגלין זכות על ידי זכאי, ומכל מקום אינו חסר מתרי"ג מצות בסיני בשביל זה שאינו אלא פרטי דינין.

ו. גמרא גיטין (ס, ב) - א"ר יוחנן משום רבי בנאה תורה מגילה מגילה ניתנה שנא' אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי ר"ש בן לקיש אומר תורה חתומה ניתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזאת. [פרש"י - מגילה מגילה ניתנה - כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה ולבסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות חיברן בגידין ותפרן. חתומה ניתנה - לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן].

ז. חזון איש (שם) - והנה לא נצטוו משה בכתיבתן עדיין ולא במסירתן לישראל אלא במצות מיוחדות שנצטוו לאמר לישראל, ומכל מקום לא נצטוו בכתיבתן למ"ד תורה חתומה נתנה, וכשהוקם המשכן נשנו לו הדברים שנאמרו לו בסיני, באהל מועד וכו', ובערבות מואב נשתלש לו והיתה שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, ונצטוו בכתיבתן לכתוב באותו לשון הנאמר לו כל פרשה ופרשה בשעה שנצטוו במסירתה לישראל, והיה בהן מצות שנכתבו בלשונן שנאמרו לו בסיני, ומצות שנכתבו בלשונן שנאמרו לו באהל מועד, ויש בלשונן שבערבות מואב, ויש מן המצות שהוכפלו ונשתלשו, וכל כתיבתה ע"פ ד' ביד משה. והנה נתחלפו הלשונות בכמה מצות הנאמרו בסיני ובאהל מועד ובערבות מואב והוא לרמז לנו בכתבה את התורה הנאמרה לו למשה בסיני בעל פה כפי שקבלו חז"ל לדרוש את החסירות ואת היתרות והחליפות.

ח. רש"י (ויקרא כו, מו) - "אלה החקים והמשפטים והתורה אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה" - והתורה. אחת בכתב ואחת בעל פה, מגיד שכולם נתנו למשה בסיני.

ט. ירושלמי פאה (פרק ב הלכה ד) - מקרא משנה תלמוד ואגדה אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני.

י. גמרא מנחות (כט, ב) - אמר לפניו, רבש"ע הראהו לי, אמר לו חזר לאחוריך, וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים תשש כחו, כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך, אמר להן הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו.

יא. רמב"ם (ממרים פרק ב הלכה א) - ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם.

יב. גמרא מגילה (ז, א) - כתוב בתורה כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה וכו'.

יג. גמרא ברכות (ה, א) - ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה תלמוד, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.

יד. גמרא ב"ב (יד, ב) - ומי כתבן משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה, שמואל כתב ספרו ושופטים ורות, דוד כתב ספר תהלים וכו' ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקנינות, חזקיה וסיעתו כתבו ישעיה, משלי, שיר השירים וקהלת, אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים עשר, דניאל ומגילת אסתר, עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו.

טו. גמרא מגילה (יד, א) - כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה.

טז. גמרא גיטין (ס, א) - כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

יז. תוס' תמורה (יד, ב) - וא"ת היכי קאמרינן מזמורים על פה וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש אמנם קשה היכי קרינן ויושע וקריאת שמע וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן.

יח. רמב"ם (מגילה פרק ב הלכה יח) - כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. [השגת הראב"ד - דבר הדיוטות הוא זה, כי לא יבטל ספר מכל הספרים שאין ספר שאין בו תלמוד, אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור].

יט. גמרא שבת (ל, ב) - אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנוזהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה וכו'. ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהיו דבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנוזהו אמרי ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא הכא נמי ליעיינן.

כ. גמרא חגיגה (יג, ב) - אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא גנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן.

כא. משנה ידים (פרק ג משנה ה) - כתבי הקדש מטמאין את הידים שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת רי"א קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת וכו' אמר ר"ע חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים וכו' שכל כתובים קדש ושיר השירים קודש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת.

כב. גמרא מגילה (ז, א) - אמר רב יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים. למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה, נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב.

כג. רמב"ם מורה נבוכים (ח"ב פרק מה) - המדרגה א תחלת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר אלהי שיניעוהו ויזרזהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל חשוב מקהל רעים, או הציל חשוב גדול, או השפיע טוב על אנשים רבים, וימצא מעצמו לזה מניע ומביא לעשות, וזאת תקרא רוח ה', והאיש אשר ילוח אליו זה הענין יאמר עליו שצלחה עליו רוח ה', או לבשה אותו רוח ה', או נחה עליו רוח ה', או היה עמו ה', וכיוצא באלו השמות, וזאת היא מדרגת שופטי ישראל כלם אשר נאמר בהם על הכלל וכו'. והמדרגה ב הוא שימצא האדם כאלו ענין אחד חל עליו וכה אחד התחדש וישימהו לדבר, וידבר בחכמות או בתושבחות, או בדברי הזהרה מועילים, או בענינים הנהגיים או אלהיים, וזה כלו בעת היקיצה והשתמש החושים על מנהגיהם, וזהו אשר יאמר עליו שהוא מדבר ברוח הקודש, ובזה המין מרוח הקודש חבר דוד תהלים, וחרב שלמה משלי וקהלת ושיר השירים, וכן דניאל ואיוב ודברי הימים, ושאר הכתובים בזה המין ברוח הקודש חוברו, ולזה יקראום כתובים, רוצים לומר שהם כתובים ברוח הקודש.

כד. חדושי הגרי"ז (מנחות ל, א) - והנה מרן הגר"ח אמר החילוק בין נביאים לכתובים דלכאורה קדושתן שוה דמניחין זה על זה וא"כ במאי חלוקין דמיקרי זה נביאים וזה כתובים, ואמר דנביאים היינו דנאמר לנביא הנבואה שיאמרה בעל פה ואח"כ היה הנביא כותב נבואתו שנאמרה לו בע"פ, וכתובים נאמר לנביא שיכתוב אותה ואח"כ יקרא מתוך הכתב נבואה זו, וזהו שמצינו דשני נבואות נאמרו לו לירמיהו ואמר אחת בע"פ ועל המגילה נאמרה לו הנבואה שיכתוב אותה על הספר בדיו ויקרא אותה מתוך הכתב, ומשו"ה נקראו כתובים שכך דינן לאומרן מתוך הכתב,